

KANDIDAT

4990

PRØVE

NO-209 1 Litteraturteori og tekstanalyse

Emnekode	NO-209
Vurderingsform	Hjemmeeksamen
Starttid	03.12.2018 10:00
Sluttid	10.12.2018 14:00
Sensurfrist	03.01.2019 00:59
PDF opprettet	12.11.2019 13:22
Opprettet av	Digital Eksamen

NO-209 / NOU209, generell informasjon

Emnekode: NO-209 / NOU209

Emnenavn: Litteraturteori og tekstanalyse

Utlevering: 03.12.18 kl. 10.00

Innlevering: 10.12.18 kl. 14.00

Informasjon om innlevering av semesteroppgaver og hjemmeksamen:

<http://www.uia.no/student/eksamen/innlevering-av-oppgaver>

Oppgavetekst:

Du skal svare på én av oppgavene.

1. Økokritikk

a) Gjør rede for relevante deler av økokritisk litteraturteori.

b) Formuler noen analytiske spørsmål på grunnlag av a) og med tanke på c).

c) Vis hvordan miljø og natur tematiseres i Brit Bildøens *Sju dager i august* og Nils-Aslak Valkeapääs *Jorda, min mor*. Pek på likheter og forskjeller.

eller

2. Knut Hamsuns Pan

a) Gi en narratologisk analyse av Knut Hamsuns *Pan*, ut fra Petter Aaslestad's *Narratologi*. Husk å forklare hva de teoretiske begrepene betyr.

b) Analyser også romanen ut fra et eller flere selvvalgte teoretiske perspektiver, f.eks. feministisk, økokritisk, formalistisk. Forklar hvorfor du velger akkurat denne/disse, og hvilke analytiske spørsmål du synes er relevante å stille.

c) Hva mener du er de sentrale temaene i *Pan*?

Tillatte hjelpemidler: Alle

Vennligst svar på spørsmålene under før du klikker deg videre til neste side:

Kan besvarelsen brukes til undervisningsformål?

Ja

Nei

Jeg bekrefter at jeg ikke siterer eller på annen måte bruker andres arbeider uten at dette er oppgitt, og at alle referanser er oppgitt i litteraturlisten:

Ja

Nei

Besvart.

1 NO-209 / NOU209, innleveringside

Last opp din besvarelse, vær nøye med å velge riktig fil.

Filen må være i PDF format!

Etter at filen er lastet opp, klikker du deg videre til neste side.

Din fil ble lastet opp og lagret i besvarelsen din.

 Last ned

 Fjern

 Erstatt

Filnavn: 4990.pdf

Filtype: application/pdf

Filstørrelse: 221.61 KB

Opplastingstidspunkt: 09.12.2018 21:59

Status: Lagret

Besvart.

Innholdsfortegnelse

INNLEDNING	2
HANDLINGSREFERAT	2
NARRATOLOGI	3
NARRATOLOGI, EN STRUKTURALISTISK HOVEDRETNING	3
MIMETISK LITTERATURKTIKK	4
NARRASJONENS PLASSERING	4
REKKEFØLGE.....	5
HURTIGHET	6
FREKVENNS	8
FOKALISERING	9
FORTELLERSTEMME – PERSONSTEMME	9
TEORETISKE PERSPEKTIV	11
PSYKOANALYTISK.....	11
<i>Hvilke aspekter ved Pan kan knyttes til Knut Hamsuns liv?</i>	12
<i>Hvilke undertrykte følelser og begjær innehar Thomas Glahn? Handler han selvmotsigende?</i>	12
<i>Hvilke ubevisste konflikter kommer til syne hos Thomas Glahn?</i>	13
<i>Hva kan figurene, hendelsene og strukturen i Pan fortelle oss om det kollektive ubevisste?</i>	14
ØKOKRITIKK	15
<i>Hvordan fremstilles og omtales naturen?</i>	15
<i>Fremstiller boken en antroposentrisme?</i>	15
FEMINISME	16
<i>Hvordan avdekker teksten forventningene om kjønn?</i>	16
<i>Hvordan kategoriseres kvinner og menn, og forholdet mellom dem?</i>	17
TEMA	17
MENNESKESINNET.....	18
KJÆRLIGHET OG KVINNEN.....	18
NATUREN OG STORBYLIVET	19
KONKLUSJON	19
LITTERATURLISTE	21

Innledning

Knut Hamsun ga i 1894 ut boken *Pan*. En bok som skildrer en ung manns opplevelse av naturen, kjærligheten og menneskesinnet. Jeg vil i første del analysere teksten med en narratologisk tekstorientering, med utgangspunkt i Petter Aaslestad's *Narratologi – en innføring i anvendt fortellerteori* (Aaslestad. 2017) og teksten som struktur, slik den fremstår i Mads B. Claudis kapittel om strukturalisme (*Litteraturteori*. 2017). Her vil begrep som narrative nivåer, rekkefølge, hurtighet, frekvens, fokalisering, fortellerstemme/personstemme og narrasjonens plassering forklares og knyttes opp mot *Pan*.

I andre del vil jeg se på romanen gjennom en kontekstorientert teori, psykoanalytisk perspektiv. Dette perspektivet er relevant, da man gjennom boken får et godt innblikk i menneskesinnet. Hvordan karakteren Glahn handler, fortellingens struktur og konflikter i romanen, gir et godt utgangspunkt til en psykologisk litteratanalyse. Jeg vil etter en forklaring av den analytiske fremgangsmåten legge frem analytiske spørsmål og besvare disse. Jeg vil også vise hvordan en økokritisk og feministisk analyse ville gi interessante perspektiver i henhold til romanen, og legge frem et par spørsmål relevante for disse fremgangsmåtene.

Til slutt vil jeg se på hvilke temaer *Pan* tar for seg. Den narratologiske og de teoretiske analysene vil her belegge mine teorier. Temaene menneskesinn, natur og kvinne er de mest sentrale, som igjen begrunner mitt valg av analytiske fremgangsmåter. Først vil jeg gi en kort fremstilling av bokens handling.

Handlingsreferat

Pan forteller om den unge løytnant Thomas Glahn. Man møter karakteren i det han skriver ned sine opplevelser fra Sirilund i Nordland to år tidligere. På den tiden bodde han alene i en hytte hvor han levde av jakt og fiske. Han minnes den fine naturen, men treffer den kvinnelige hovedkarakteren Edvarda, som kompliserer hans så langt rolige tilstand. Edvarda og Thomas forelsker seg og opplever en idyllisk romanse i en periode. Men ettersom boken utvikler seg oppstår det problemer som bryter idyllen og driver de fra hverandre. Edvarda tvinger Glahn ut av sin naturpregede komfort, der han viser seg klosset sosialt. Hun ignorerer han i et selskap som fører til at han kaster hennes sko overbord. Etter dette oppstår det en avstand mellom de to. Bygdas doktor viser en romantisk interesse Edvarda og fremstår som Glahns rival. Preget av sjalusi skyter han seg selv i foten. Thomas Glahn forsøker å finne trøst i Eva, men også dette utspiller seg dårlig for begge parter. Eva er gift og denne oppdagelsen fører til en sjalupreget handling der Glahn skyter ned en del av et fjell som tar livet av Eva.

Glahn deler skyld med Hr. Mack, Edvardas far og byens farsfigur. Etter dette velger Glahn å forlate bygda, for å trekke seg tilbake til naturen og ensomhet. Dette gjør han først etter at han skutt sin egen hund, Æsop, for å levere hans lik til Edvarda.

Bokens epilog viser Thomas Glahn i en senere tid i Indien. Han blir her tatt livet av i et såkalt ulykkestilfelle. Denne delens jeg-person viser avsky til Glahn som fremstår som nedbrutt etter sine tap i Sirilund. Til slutt provoseres han til å skyte Glahn, og romanen ender med et tragisk utfall, som antyder løytnantens selvmord.

Narratologi

Narratologi, en strukturalistisk hovedretning

Hvordan får teksten sin mening? En strukturalistisk analytisk fremgangsmåte søker svaret på foregående spørsmål. «Svaret på dette spørsmålet søker strukturalistene i generelle teorier om det litterære systemet som det enkelte verket eksisterer i og får sin mening gjennom.» (Claudi. 2017. s.68). En slik fremgangsmåte kan forklare hvordan en tekst er bygd opp og kartlegge et mønster. Man setter det individuelle til side og finner konstruksjoner av mønstre og strukturer som allmenngyldige i en generell litteratur. Problematisk for dette er en oppfatning av teksten som gjenbruk av tidligere materialer. Claudi (2017. s. 69) påpeker denne problematikken der det ikke blir produsert noe nytt. Forfatteren tar i bruk allerede eksisterende elementer. Slik vil eksisterende litterært materiale kun blir resirkulert og det vil ikke finnes en nyskapning i produksjonen av tekster. Allikevel kan en analytisk fremgangsmåte med et strukturalistisk blikk fortelle oss mye om en tekst.

«Narratologien utviklet seg fra den franske strukturalismen mot slutten av 1960-tallet.» (Aaslestad. 2017.). Narratologien har ikke et like stort fokus på den underliggende strukturen i litteratur generelt. I stedet tar den for seg den enkelte teksten. Der strukturalistene stiller seg spørsmålet; «hvordan får teksten sin mening?», legger narratologien frem spørsmålet; hvordan blir fortellingen fortalt? Denne metoden nevner Claudi (2017. s. 80) som den andre strukturalistiske hovedretning, med Genette som studiets betydningsgiver. Han skiller «(..) mellom tre ulike aspekter ved en fortelling 1) fortellingen i seg selv, 2) hendelsene det fortelles om, og 3) fortellerakten, selve fortellingen av fortellingen.» (Claudi. 2017. s. 81). Fokuset står på det første aspektet som utgjør den ferdige fortellingen. Det andre aspektet utgjør den fiktive historien. Det tredje aspektet forteller oss om fortellerakten, slik historien blir formidlet av fortelleren, altså narrasjonen. Aaslestad (2017. s.27) nevner tre lignende *nivåer* med tilnærmet betydning; de narrative nivåene; fortelling, historie og narrasjon.

Gjennom min analyse av *Pan* vil jeg se på forholdet mellom disse tre aspektene/nivåene. Genette utviklet et bredt begrepsapparat som Petter Aaslestad har fremstilt systematisk i sin bok *Narratologi* (Aaslestad. 2017), disse begrepene vil jeg nå ta i bruk som narratologiske analyseredskaper, men først vil gi en forklaring på Aaslestads (2017) mimetiske litteraturkritikk.

Mimetisk litteraturkritikk

Mimetisk litteraturkritikk er et begrep som forteller oss om forholdet mellom fiksjon og virkelighet. Litteraturen kan etterligne en virkelighet, men det er viktig å bemerke seg at det kun er snakk om en etterligning. For å se hvordan man går fra det virkelige til det fiksjonelle kan man se på forholdet mellom partikulære og universelle elementer. Partikulære fiksjonselementer vil ikke nødvendigvis representere de reelle partikulære elementene man møter i virkeligheten. Noen ganger kan de representere det universelle, men heller ikke dette vil alltid stemme. Det er nødvendig å skille mellom det fortalte, den virkeligheten som fortellingen referer til og den utenomtekstlige, historisk funderte virkeligheten. Referanser gjort i tekst, vil ikke alltid stemme med den virkeligheten man møter. Med en narratologisk tilnærming er det vår oppgave å skille mellom det det fortalte og det historiske, for så å fokusere på det fortalte. Det historiske er utenfor vår interesse.

Narrasjonens plassering

Aaslestad (2017. s. 111-129) forklarer hvordan narrasjonen kan bli en del av historien, ved å for eksempel fortelle hvordan en jeg-person skriver sin egen historie. *Pan* begynner slik med å skildre nedskrivningen av historien. «Jeg sitter her og tenker.», viser til en simultant narrasjon, der historien og fortellingen forekommer parallelt i 1855, som senere blir nevnt. En simultant narrasjon er sjelden i romanformer, da man konvensjonelt vil si at en historie må ha utspilt seg før den kan bli fortalt. På den ene siden vil denne skrivestunden til Glahn oppfattes som pågående med bruk av presens, altså historisk presens. På den andre siden kan man se det som etterstilt narrasjon, da den finner sted i 1855. Epilogen gir et nytt narrativt nivå. På den måten kan man si at romanen har en tredelt plassering av narrasjon. Det første nivået blir lagt frem som en så kalt rammefortelling, der Glahn fremstår som forteller av sin egen historie. I det andre nivået finner man Glahn, jeg-personen som er en del av sin egen fortelling. I det siste nivået faller rammefortelleren bort og man følger en ny jeg-person som er en del av sin egen fortelling. Gjennom disse nivåene opplever man tre forskjellige representasjoner av Glahn. Narrasjonens plassering bidrar slik til en mer nyansert representasjon av karakteren.

Rekkefølge

Det første narratologiske fenomenet Aaslestad (2017. s.33-54) utdyper, er rekkefølgen. «Å studere tidsrekkefølgen i en narrativ tekst vil si å holde rekkefølgen av begivenheter opp mot rekkefølgen av de samme begivenhetene i historien (...)» (Aaslestad. 2017. s. 37). Der disse rekkefølgene sammenfaller, finner man en kronologisk rekkefølge. Ved retrospektiv gjengivelse stokkes den ordninga om på. Der det oppstår uoverensstemmelser i rekkefølgen, sier man at det oppstår anakronier. Varianter av anakronier kan være tilbakeblikk/flashback, analepser, der man ser tilbake på tidligere hendelser og frampek/forshadowing, prolepser, der man ser hendelser som ikke har skjedd enda. Der historien og fortellingen tidsmessig møtes, finner man nullpunktet.

Hamsuns første setning er en anakroni. «I de siste dager har jeg tenk og tenk på Nordlands sommerens evige dag.» (s. 5). Aaslestad (2017. s.45) påpeker at det er vanlig å begynne en fortelling med en analepse som markerer starten på historien frem til datidsøyeblikket. Leseren blir fortalt om hendelser som forekom ved tidligere dager. Avstanden mellom det senere nåtidsøyeblikket og disse dager, tidsavstand, er ukjent men tilsynelatende kort. Setningen som følger etter; «Jeg sitter her og tenker (...)», gir oss fortellingens nullpunkt, nåtidssituasjonen. Nåtiden i *Pan* gir oss et innblikk i den tiden fortelleren forteller sin fortelling. En noe kronglete formulering som ble lettere illustrere i bruken av narratologiske nivåer. I dette avsnittet vil observasjonen være durabel gjennom resten av boken, da de fleste bemerkelsesverdige hendelsene i fortellingen forekommer som analepser. Når en analepse utvikles til en større fortelling, vil dens tidsmessige utstrekning bli kalt amplityde. «Jeg husker at for to år siden gikk tiden meget hurtigere enn nu.», viser at amplityden strekker seg over to år. Det er i denne amplityden man finner høydepunktene og vendepunktene som gir mening til fortellingen. Det er i en allerede utspilt fortid hovedpersonen Thomas Glahn møter Edvarda og Eva og opplever den nordnorske naturen. Dette valget av rekkefølge i narrasjonen gir muligheten til en mer reflektert gjenfortelling preget av Glahns senere vurderinger, slik denne setningen viser: «Da gjorde jeg noe jeg angret på og ennu ikke har glemt.» (Hamsun s. 44). Man får også en tidsmessig avstand til fortellingen.

Å se Glahns skrivende stund som nåtidspunktet kan by på noen problemer i kategoriseringen av prolepser. «Jeg vil skrive om det for min fornøyles skyld, det hendte meg noe eller jeg drømte det.», gir meg god grunn til å se første del av denne setningen som en prolepse. Den viser oss en fremtid der Glahn skal skrive. Resten av setningen består av en analepse, der vi ser tilbake på noe som har hendt ham (eller noe han drømte). En tidligere

setning er mer problematisk å kategorisere. «(...) etter et gammelt skuddsår som nu for lenge siden er leget.» er en analepse sett fra fortellerens skrivende nåtid, men for leseren kan det fungere som en prolepse. Skuddet i foten finner sted senere i fortellingen, men på dette punktet har det allerede skjedd i historien. Der Glahn ser tilbake, får leseren en frempek. Dette oppstår på flere punkter i fortellingen, noe som er med på å skape mystikk og undring i Knut Hamsuns roman. For å løse dette problemet kan man se på nåtiden som en første nivå-fortelling, hvor analepsen (to år tidligere) springer ut, videre vil denne analepsen danne en andre nivå-fortelling, der flere anakronier kan oppstå. Setningen «Jeg hadde ikke vært meget i selskaper, (...)» (Hamsun. s. 96) finner sted i en andre nivå-fortellingen, og viser videre tilbake til et tredje nivå der «(...) jeg hadde aldri hørt en sådan tone før (...)». Å begynne fortellingen i en nåtid for så å skildre det fortidige, gir Hamsun muligheten til å la det fortidige gradvis nærme seg nåtiden, et grep som fremmer spenningen.

De anførte segmentene kan sies å være homodiegetiske. Det vil si at de finner sted innenfor hovedfortellingen. Et heterodiegetisk segment faller utenfor hovedfortellingen. Aaslestad (2017. s. 40) stiller seg skeptisk til bruken av dette begrepsapparatet da det åpner for en sterk fortolkning. Jeg vil også unngå å postulere over et segments relevans til hovedfortellingen, men vil gi et eksempel som kan tyde på heterodiegetisk analepse. Iselin er et fragment av Glahns fantasi. På side 65 forteller hun om sin første natt da hun var seksten år. Den kan oppfattes som utenfor hovedfortellingen, men er mer betegnende som et eksempel på en ekstern analepse. Det vil si at den begynner og avsluttes utenfor fortellingens tid. Ved intern anakroni finner hele amplituden sted innenfor fortellingens tid, mens en blandet analepse begynner utenfor og avslutts innenfor. Det omvendte vil være en blandet prolepse.

Hurtighet

Hvilken hurtighet man finner i en tekst, bestemmes ut i fra forskjellen på tempoet i fortellingen og historien. Hendelser som strekker seg ut over en lang periode i historien, kan bli formidlet i løpet av få setninger i boken, og omvendt. Her er det snakk om tekstens rytme. Variasjonen i rytme, hvordan hurtigheten øker og minsker i en tekst, kan gi interessante funn i en narratologisk analyse. Jeg vil her se på hvordan *Pan* tar i bruk de narratologiske virkemidlene scene, referat, ellipse og pause for å gi en slik rytmevariasjon.

Begrepene scene og referat blir ofte brukt om hverandre. Scene består av replikkvekslinger, mens referat forteller oss om omstendighetene rundt dialogene.

«Det kommer snart regn, *sa jeg.*

Hvor mange er klokken? *Spurte hun.*

Jeg så på klokken og svarte: henved fem.

Hun spurte: Kan de se det så nøyaktig på solen?

Ja, svarte jeg, det kan jeg se.» (Hamsun. s. 24-25).

Her har jeg markert de refererende innslagene med kursiv. Resten består av dialog. Sceniske og refererende sekvensene i en fortelling, har tilnærmet lik lengde med historien. Utraget gir leseren god oversikt over hvem som sier hva ved bruk av replikkanføringer spurte, svarte og sa.

«Ja alt dette høres så lite ut, jeg vet ikke om de forstår det.

Jojo, jeg forstod det.

Jaja. Og stundom ser jeg på gresset (...)» (Hamsun. s. 26)

I dette utdraget av dialogen videre er replikkanføringer tatt bort. Man får en implisitt forståelse for hvem som sier hva. Dialogen flyter fritt, men ved å flytte hver replikk et hakk ned, forstår man at en ny person fører ordet. En underliggende fiksjonskonvensjon oppstår. Leseren oppfatter og aksepterer dette mønsteret.

Scene kan også finne sted i kombinasjon med pauser. Der forteller hopper ut av hendelsene i historien til fordel for skildringer og tankegjengivelser, sier man at det oppstår pauser. Fortellertiden er lengre enn historietiden. Mye av *Pan* består av skildringer av naturen og refleksjoner gjort av fortelleren eller hovedpersonen Glahn. Her finner man tekstutdrag som vil styrke min oppfattelse av tematikken natur senere.

«Jeg er glad og matt, alle dyr nærmet seg meg og beså meg, på løvtrærne satt biller og oljebillene krøp på veien. Godt møte! *Tenkte jeg*. Skogens stemning gikk frem og tilbake gjennom mine sanser, *jeg gråt av kjærlighet* og var aldeles glad derved, jeg var oppløst av takksigelse. Du gode skog, mitt hjem, Guds fred, skal jeg si deg fra mitt hjerte.....». (Hamsun)

Igjen er referat merket med kursiv. Store deler av romanen beskriver omgivelsene rundt Glahn. Hans kjærlighet til naturen kommer tydelig frem i hans skildring og tanker. Det gir leseren muligheten til å komme nærmere en forståelse av Glahns tankegang, temaet menneskesinn, som også kommer frem i den psykoanalytiske gjennomgangen av teksten som jeg vil gjennomføre senere.

Det siste virkemidlet som påvirker en teksts rytme, er ellipsen. Som en motsetning til pauser, lar den tid i historien gå forbi uten ytterligere bemerkninger i fortellingen. På den måten kan uviktige tidsperioder i historien bli tilsidesatt til fordel for de mer relevante hendelsene.

«Det gikk en uke.» (Hamsun. s. 71) og «En dag forløp igjen.» (Hamsun. s. 72). Leseren har også grunn til å se de fleste kapittelinndelingene som sprang i historien. «Så en natt kom sneen (...)» (s.106) kan markere en fremgang i historien der en ukjent periode uten snø har gått forbi. Kapittel 16 (Hamsun. s. 47) forlater oss der Eva og Glahn går inn i hans hytte, neste kapittel begynner med Glahns ankomst til Sirilund. Hva som skjer i mellomtiden er underliggende, men uartikulert. Første eksempel viser en ellipse brukt for å la tiden gå og utelate uviktige perioder. Det andre eksempelet kan se ut til å utelate noe upassende, der leseren selv kan konkludere med en hendelse som fyller spranget i tiden.

Frekvens

Frekvens forteller oss hvor ofte en hendelse i historien blir formidlet i fortellingen. Grunnformen, singulativ frekvensform, finner sted der én hendelse i historien blir fortalt én gang i historien. Iterativ frekvensform blir brukt når noe blir fortalt én gang i fortellingen og finner sted x ganger i historien. «Da jeg mang en gang talte timene.» (Hamsun s. 112) formidler en gang i fortellingen at Glahn telte timer flere ganger i historien, iterativ frekvensform. «Det hender at jeg taler usammenhengende eller endog forblir stum og gremmer meg herover.» (Hamsun s. 40) hentyder også til en gjentakende hendelse i historien som blir fortalt om en gang i fortellingen. Dette viser et typisk trekk ved Glahn som styrker leserens oppfattelse om karakteren som usikker i sosiale sammenkomster. Han er ikke bare usikker på dette ene punktet i historien, det er noe som forekommer han flere ganger. Videre står det «Borte ved den store sten som vi bruker til bord sitter doktoren og gestikulerer» (Hamsun s. 101). Her fortelles én gang noe som skjer én gang også i historien, singulativ frekvensform. Dette er den gjennomgående formen i de fortidige handlingene.

De to resterende frekvensformene er anaforisk og repetitiv fortelling. Anaforisk vil si at man x ganger i fortellingen forteller det som skjer x ganger i historien. Repetitiv fortelling forteller x ganger det som skjer en gang i historien. De to grønne fuglefjær blir flere ganger nevnt i fortellingen, men i historien forekommer Glahns mottak av de kun en gang i nåtiden og en gang i en andrenivå-fortelling (to år tidligere). Det anaforiske preget tillegger en viktighet til en mulig symbolikk der fjærene representerer kjærlighetshistorien til Glahn og Edvarda. Slik vil leseren stadig bli nysgjerrig på eller påmint om dette. Skuddet i foten blir også nevnt flere ganger, men forekommer kun én gang i historien, repetitivt. Hendelsen blir slik understreket.

Fokalisering

For å finne en teksts fokalisering må man spørre seg hvor sansningssenter ligger. Det er her utvalget av narrativ informasjon finner sted. Fortellingen blir formidlet gjennom en sentral bevissthet, men som Aaslestad (2017. s. 84-85) påpeker, kan dette perspektivet variere.

I Knut Hamsuns *Pan* blir fortellingen framvist slik Thomas Glahn opplever den. Det er her fokaliseringen helhetlig ligger. Den er intern, da han er en fiktiv person som tar del i fortellingen. Hvor vakker eller stygg Edvarda blir skildret gjenspeiler hans persepsjon, og sier noe om hans indre følelser for Edvarda i de gitte situasjonene. Det er også gjennom Glahn man får et romantisert inntrykk av naturen og en mer ubehagelig oppfattelse av de sosiale sammenkomstene. Doktoren blir ofte sett ned på, mens Eva blir skildret fra et romantisert synspunkt. Man kan her spørre seg om hvilke forandringer som ville oppstått dersom fokaliseringspunktet lå hos Edvarda. Ville naturskildringen få den samme prioriteringen? Tvilstomt. Det er også grunn til å tro at Eva ville fremstått med mindre affekt, da hun er Edvardas romantiske konkurrent, slik doktoren er Glahns. Det faste fokaliseringspunktet gir en nærmest klaustrofobisk følelse. Romanen får et intenst preg, der man ikke unnslipper Glahns perspektiv.

Bokens siste sider består av teksten «Glahns død – et papir fra 1861». Denne delen viker fra resten av fortellingen, både i tid (historisk, fortalt og når Hamsun skrev den) og med tanke på fokalisering. Jeg-personen er ikke lenger Thomas Glahn, og man får muligheten til å betrakte han gjennom et annet sansningssenter. «Thomas Glahn var i mange måter en usedvanlig og avholdt mann» (Hamsun. s.117), «Hvor han nå vil bryste seg igjen!», «Det var for meget for hans forfengeligheit (...)» (Hamsun. s. 123). Disse eksemplene skildrer en usympatisk person og det er vanskelig å forestille seg at Glahns sansningssenter ville gitt samme oppfattelse. Tidligere i fortellingen vil man kanskje sympatisere med han, men her svikter illusjonen om den fiksjonelle karakteren. Dette kan som sagt knyttes til valg av fokalisering (jeg-personen har grunn til å mislike Glahn), men det er også grunn til å tro at hans opplevelser gjennom historien, tapet av Eva og Edvarda, har formet han til å bli en mindre sympatisk karakter. Ved å gi leseren en større avstand fra Glahn kan dette lettere formidles.

Fortellerstemme – personstemme

Når man snakker om fortellerstemme eller personstemme ser man hvordan fortellerens og personens tale kommer frem. Dette kan skifte underveis i en tekst ved bruk av direkte tale,

indirekte tale og fri indirekte stil. Indirekte tale, med bruk av «han/hun sa at», er lite brukt, i motsetning til de to andre formene.

«Underlige tanker fikk liv i mitt hode. *Hvorfor hadde jeg dog utlevert meg til doktoren!* Det erget meg at jeg hadde holdt ham om livet og sett på ham med våte øyne; han ville godte seg derover, tenkte jeg, kanskje sitter han i dette øyeblikk og fniser over det sammen med Edvarda.»

Direkte tale/tanke blir markert med atskilte forteller- og personutsagn. Der Hamsun skriver «Tenkte jeg» i sekvensen over, er det tydelig at fortelleren nevner dette, mens foregående setning er et personutsagn. Resten av eksempelet viser en bruk av fri indirekte stil der skillet mellom forteller og personutsagn er mindre synlig. Setningen markert med kursiv lar et utropstegn markere bruken.

Tidligere skrev jeg at teksten tar i bruk intern fokalisering. «Ved psykologisk-realistiske romaner er det svært vanlig at intern fokalisering kombineres med ulike former for intern monolog.» (Aaslestad. 2017. s. 85). Eksempelet ovenfor viser til en slik kombinasjon. Helhetlig kan teksten bli sett på som en indre monolog, der bruken av indirekte stil strekkes over en lengre periode. Ved å la en så stor del av en tekst fungere som indre monolog, får leseren et dypere innsyn i karakteren Glahns. Hans refleksjoner rundt naturen og andre personer gir leseren muligheten til å reflektere over hans tankegang. I tillegg til å fremlegge natur og romantikk, kan man se menneskesinnet som et tema i Hamsuns roman.

Til sist må jeg poengtere, slik som Aaslestad (2017. s. 97), at forfatteren og fortelleren i et verk må betraktes som to atskilte størrelser, selv om Knut Hamsun og Thomas Glahn kan gi en interessant sammenligning og et innsyn i Hamsuns psyke. Dette er irrelevant i en narratologisk analyse som ønsker å se bort i fra konteksten (mimetisk litteraturkritikk). Et annet begrep som blir fremsatt som problematisk av Aaslestad (2017. s. 98) er den upålitelige fortelleren. Fortelleren får egenskapen til å gi gale opplysninger og feilinformasjon. Glahn kan fremstå som en slik forteller. Han ser ikke ut til å ha tilstrekkelig innsikt i sin egen fortelling. Som eksempel utelater han å fortelle om sin skyld i Evas død, dette impliseres, men fortelles ikke direkte. Skylden legges på Hr. Mack. Problematisk for dette er at Thomas Glahns partikulære evner blir gjort reelle, jevnfør mimetisk litteraturkritikk. Han blir gitt psykologiske motiver. «Istedenfor å analysere fortellingen ser man den som uttrykk for en bestemt type menneskesinn.» (Aaslestad. 2017. s. 98). Også dette er lite givende i en narratologisk analyse, men i den teoretiske delen som nå følger vil jeg se på det.

Teoretiske perspektiv

Pan er en roman som kan tilby innsikt innenfor flere litterære teorier. Gjennom forskjellige teoretisk perspektiver vil man finne forskjellige motiver som gir en variasjon i analyse og tolkning. Jeg har valgt å fokusere på en psykoanalytisk fremgangsmåte for å analysere teksten. Hamsuns skildring av den komplekse karakteren Thomas Glahn vekker nysgjerrighet rundt menneskesinnet. Hans tanker, handlinger og konflikter kan fortelle oss noe om karakterens indre liv, og fungere som et utgangspunkt til en universell psykologisk teori. Romanens struktur kan knyttes til Freuds teorier om menneskers ubevisste begjær og hendelser gir et innblikk i det kollektivt ubevisste.

I tillegg til dette perspektivet, kan et utgangspunkt i økokritisk og feministisk litterær analyse gi *Pan* muligheten til å fortelle oss noe om fremstilling av naturen og kvinnen. Jeg vil derfor gi en kort redegjørelse for hvorfor disse perspektivene er relevant til romanen og stille et par spørsmål til hva disse fremstillingene kan fortelle oss.

Psykoanalytisk

Med utgangspunkt i Freuds psykoanalytiske teorier om det ubevisste, en utilgjengelig bevissthet i den menneskelige psyken bestående av primære krefter, instinkter og biologiske drifter (Claudi. 2017. s. 128), kan man se på en tekst med et psykoanalytisk perspektiv på tre måter. Den første kan man oppnå med en biografisk orientert litteraturstudie. «Diktningen betraktes som symptom for dikterens ubevisste psykiske tilstand, og gjennom analysen av det litterære verket kan dikterens psykiske liv og helse kartlegges.» (Claudi. 2017. s. 133) På den måten kan *Pan* fremstå som Knut Hamsuns utløp for egne ubevisste krefter, som kan fortelle oss noe om hans undertrykte begjær, forestillinger eller traumer. Hans skildringer av Thomas Ghlan, kan reflektere hans egne ønsker og fungere som en drøm (som Freud ser på som en kilde til ubevisstheten). Dette kaller Claudie (2017. s. 133) for sublimering, der sosialt uakseptable begjær i stedet blir uttrykt gjennom kunst, her litteratur. Det andre psykoanalytiske perspektivet er leseorientert. Her stilles spørsmålet om hva lesingen forteller om leseren (Claudi. 2017. s. 136). En tredje psykoanalytisk fremgangsmåte fokuserer på teksten som struktur og som estetisk og retorisk objekt (Claudi. 2017. s. 139). En strukturell psykoanalytisk tilnærming kan si noe om «det kollektive ubevisste», et uttrykk etablert av Carl Gustav Jung (Claudi. 2017. s. 139-140). Dette betegner felles psykiske strukturer knyttet til universelle menneskelige erfaringer som kan reflekteres i arketyperiske figurer, hendelser og strukturer i en litterær tekst.

Jeg vil i det følgende se bort i fra den leseorienterte analysen. Med utgangspunkt i biografisk orientert psykoanalyse og retorisk-strukturell psykoanalytisk analyse, vil jeg nå formulere relevante analytiske spørsmål som kan gi et innblikk i forfatterens og fortellingens undertrykte og ubevisste.

Hvilke aspekter ved *Pan* kan knyttes til Knut Hamsuns liv?

For å besvare dette spørsmålet må man ha innsikt i Knut Hamsuns liv. I Atle Kittangs «Hamsun, *Pan* og Paris» (1995) er isolasjon et sentralt begrep. Den tiden Hamsun bodde i Paris beskriver Kittang (1995) som et isolert og ulykkelig liv i en by hvor han hadde lite kunnskap om landets skikker. Dette kan settes opp mot Glahns mangel på sosiale ferdigheter, hans isolerte liv og ulykkelighet, med distanse som nøkkelordet. «Forfatteren Hamsuns permanente posisjon er knytt til outsideren, det marginale mennesket.» (Kittang. 1995. s. 17). Dette er et utsagn som like gjerne kunne blitt sagt om Thomas Glahn.

Hvilke undertrykte følelser og begjær innehar Thomas Glahn? Handler han selvmotsigende?

Thomas Glahns følelser for Edvarda, kommer tydelig frem for leseren gjennom hele romanen. Allikevel har man grunn til å tvile på Glahns bevissthet rundt denne følelsen. I et tekstsegment erklærer han sin kjærlighet til henne, i det neste avskriver han seg sitt begjær. Hans undertrykkelse av sine følelser kan fremstå i dette eksempelet:

«Hva Edvarda angår da tenker jeg ikke på henne. Hvorfor skulle jeg ikke ha glemt henne i denne lange tid? Jeg har ære i livet. Og spør noen meg om jeg har noen sorger da svarer jeg bums nei at jeg ingen sorger har.» (Hamsun. s. 112).

Allikevel velger Thomas Glahn å skrive en lang tekst om sine opplevelser med Edvarda. Dette tyder på at han slett ikke har glemt henne. Hans reaksjon på mottaket av fjæra gir en blandet reaksjon, der latter og aggresjon møtes. Slik ser man hans forsøk på å undertrykke sine følelser for Edvarda. Det er tvilsomt at karakteren er fri for sorger, ettersom han dveler over dette. Å svare nei på spørsmål om sorger fremstår slik som en selvmotsigende handling. Et mer dramatisk eksempel på selvmotsigende handling følger:

«Da gjorde jeg noe jeg angrer på og ennu ikke har glemt. Hennes sko falt av foten, jeg grep den og slengte den langt bortover vannet, av glede over at hun var nær eller av trang til å gjøre meg gjeldende og minne henne om at jeg var til, - jeg vet det ikke. Det hele gikk så hurtig, jeg tenkte ikke, jeg fikk bare den innskytelse.» (Hamsun. s. 44)

I dette segmentet ønsker Glahn en nærhet til Edvarda, men i stedet oppnår han det motsatte. På den ene siden vil handlingen stride med hans egentlig ønske om å oppnå hennes kjærlighet. På den andre siden kan innskytelsen sies å være enn glipp i Glahns selvkontroll, der det underliggende begjær hans tar overhånd. Hans ønske om oppmerksomhet tar overhånd og han glemmer samfunnets normer. Dette ønsket oppfylles, men gir ikke den type oppmerksomhet han ønsker. At han også ser på sin handling som motivert av glede kan virke tvilsomt. Handlingen er heller preget av sinne og frustrasjon som har bygd seg opp ettersom Edvarda har ignorert ham tidligere i fortellingen.

Hvilke ubevisste konflikter kommer til syne hos Thomas Glahn?

Svaret på det forrige analytiske spørsmålet legger kjærligheten til Edvarda som en konflikt Glahn er ubevisst på. Ønsker han å elske henne eller glemme henne? Gir han henne hat eller kjærlighet? Det første eksemplet i forrige avsnitt setter frem den første konflikten, det andre spørsmålet støttes opp av det andre eksemplet. Glahn kan også sies å være ubevisst på denne konflikten, nærmest i fornektelse, da han selv tydeliggjør en vrang motivasjon til å kaste skoen hennes og heller ikke kan innrømme at han fortsatt tenker på henne.

En annen ubevisst konflikt oppstår i hans isolerte liv i naturen og motsetning det sosiale liv. Hans kjærlighet til naturen springer tydelig frem gjennom Hamsuns skildringer av naturen. Thomas Glahn ser ut til å trives godt alene med kun hans egen hund som selskap. Ved å fiske og jakte tar han vare på seg selv. Han er ikke avhengig av andre mennesker, og tar heller avstand fra dem. Boken skildrer «(...) draumen om eit autentisk liv, men også om kor umulig ein slik draum er.» (Kittang. 1995) Hans ønske om kjærlighet svikter denne illusjonen. For å imponere de kvinnene han ettertrakter, møter han opp til sosiale begivenheter. Han kommer i flere ubehagelige situasjoner i møte med menneskene, og ser ut til å ha en mangel på orientering av akseptabel sosial oppførsel. Det sosiale forstyrrer stadig hans tilbaketrekning til naturen, og her finner man konflikten: samfunn eller natur? Denne konflikten ser ut til å løse seg selv i romanens fremgang. Thomas Glahn oppnår ingen tilknytninger til menneskene. Edvarda går videre og Eva omkommer. Glahn har heller ikke gjort et godt inntrykk på Hr. Mack og Doktoren. Han kommer slik til å akseptere sin skjebne «For jeg hører skogen og ensomheten til.» (Hamsun. s. 113). I andre del av historien brytes denne løsningen, konflikten blir ikke løst. I stedet eskalerer den til det punktet der han begår selvmord ved å tvinge en annen til å skyte han. Dette viser et tragisk utfall på en uløselig konflikt.

Hva kan figurene, hendelsene og strukturen i *Pan* fortelle oss om det kollektive ubevisste?

Kjærligheten mellom Glahn og Edvarda starter med harmoni. Edvarda opparbeider forventinger til Glahn som han bryter og omvendt. Dette fører til en tragisk ende på deres kjærlighetshistorie. Dette er en struktur mye brukt i Hamsuns bøker, det asymmetriske begjæret struktur. «Fordi menns og kvinners begjær og kjærleiksobjekt alltid er modullerte over fantasibilete som eksisterer på førehand og som aldri klaffar saman, vil det som startar i perfekt erotisk harmoni, alltid ende i ein kamp på liv og død(...)» (Kittelsen. 1995. s. 23). Strukturen gir en partikulær fremstilling av et universelt fenomen. De følelsene Glahn og Edvarda gjennomgår kan fortelle oss om en kjærlighetspsykologi i det kollektive ubevisste.

Splittelsen mellom kultur og natur er også et universelt fenomen som viser seg i *Pan*. Ønsket om å leve et autentisk liv i naturen blir forstyrret av det sosiale livet i byene, noe som fører til en ulykkelig draging mellom de to livene.

Hendelsene som finner sted rundt romansen med Evas og hennes død ligner Freuds teori om ødipuskomplekset. Her blir moren objekt for et seksuelt begjær fra barnet, og faren blir oppfattet som en konkurrent (Claudi. 2017. s. 130). Hr. Mack fungerer som en farsfigur i byen, samstundes som han er Evas elskerinne. Eva kan slik bli sett på som moren, Hr. Mach som faren og Glahn som barnet. «i ein viss forstand er Evas død eit Morsmord, utført i fellesskap av Faren (Mack) og Sonen (Glahn)» (Kittelsen. 1995. s. 22).

Eva omkommer på grunn av en ned skutt klippeblokk, skutt ned av Thomas Glanh. Det vil derfor være tydelig for leseren at han har skyld i hennes død, en skyld han selv unngår. Dette mordet, og Glahns fornektelse av skyld, vil bidra til å skape et bilde på en universell tankegang. I stedet for å stå for sine egne feil, legges skylden på en annen. Å innrømme hans deltakelse i tragedien vil angivelig enten gi han en utilgivelig skyldfølelse eller bryte med hans ego. I stedet finner han en utvei, og legger skylden på Hr. Mack.

«Jeg sa: Hvis det var noen som for enhver pris ville skille Eva og meg ad så har han oppnådd det. Gud forbanne ham!» (Hamsun)

Jeg vil avslutte mitt innslag om psykologi, med Thomas Glahns egne spekulasjoner over menneskets sjel.

«Jeg tror at jeg kan lese litt i de menneskers sjeler som omgir meg; kanskje er det ikke så. Å når jeg har mine gode dager da forekommer det meg at jeg skimter langt inn i andres sjeler, skjønt jeg ikke er noe videre godt hode.» (Hamsun. s. 18)

Økokritikk

Claudi (2017. s. 241) stiller spørsmålene «Hvordan forstår vi begrepet natur, og hvordan forstår vi menneskets forhold til naturen? Og hvordan påvirkes menneskets kultur av naturen og naturen av menneskets kultur?» (Claudi. 2017. s. 241). Disse spørsmålene er sentrale i en økokritisk litterær analyse. Ved å sette de opp mot et litterært verk kan man finne pragmatiske svar på hvilke holdninger til mennesket og natur som kommer til uttrykk. *Pan* kan med et økokritisk blikk bli sett på som en pastoral tekstform. Pastoralen oppstod i antikkens Hellas og kjennetegnes av en idealisering av naturen til fordel for sivilisasjon, ideen om en tilbakevending til naturen (Claudi. 2017. s. 242). Dette vil bli tatt opp i mine økokritiske analytiske spørsmål.

Hvordan fremstilles og omtales naturen?

Med sine mange skildringer av naturen, gir *Pan* en plass for forståelse av menneskets forhold til begrepet natur. Naturen fremstår parallelt med begreper som frihet, med mennesker som en negativ motsats. Hamsuns skildringer er ikke direkte romantiserte, men heller en ren beskrivelse av hva Thomas Glahn ser rundt seg. Allikevel opptar disse skildringene en stor del av roman, og styrker et fokus på viktigheten av naturen rundt oss.

«Løvet gulner, potetgresset var vokst høyt opp og stod i blomst, jakttiden kom igjen, jeg skjøt ryper, orrfugl og harer, jeg skjøt en ørn en dag. Stille, høy himmel, svale netter, mange klare klanger og kjære lyder i skog og mark. Stor og fredelig hvilte verden...» (Hamsun. s. 83)

Stor og fredelig, kjære lyder. Disse plussordene kan gi leseren en positiv holdning til naturen. Men det idylliske ved naturen kommer kanskje tydeligst frem gjennom en negativisering av samfunnet. Etter å ha lest hele romanen kan man bli sittende igjen med en følelse av at samfunnet og menneskene er negative instanser som ødelegger det naturlige og autentiske. Thomas Glahns liv blir først komplisert etter møte med det unaturlige.

Fremstiller boken en antroposentrisme?

«Antroposentrisme betegner en holdning som setter mennesket i sentrum, som prioriterer menneskers ønsker og behov fremfor andre hensyn.» (Claudi. 2017. s. 248). Med denne betegnelsen av begrepet antroposentrisme, kan man påstå at *Pan* innehar et slikt syn. Selv om boken på mange måter lar leseren idealisere naturen, kan man fortsatt finne hendelser som viser at natur og dyr står bak menneskene. I utdraget fra romanen i forrige avsnitt blir man fortalt om alle dyrene Thomas Glahn skyter. Han tar ikke hensyn til deres liv, så lenge de er til nytte som hans mat. Hans behov blir prioritert fremfor dyras. Når Glahn ønsker hevn på

Edvarda velger han å skyte sin egen hund. At romanens hovedkarakter tar livet av en hund kun for å uttrykke et hat mot et annet menneske viser en form for antroposentrisme. På en annen side kan denne konklusjonen virke vanskelig da man kan spekulere over om hendelsen har som hensikt å overraske leseren og fremme avsky for karakteren.

Feminisme

For å gi en kort redegjørelse for Pan som et mulig emne til en feministisk litteraturteoretisk analyse, vil jeg forklare begrepet fallosentrisk slik det blir brukt av Claudi (2017. s. 166). Dette er den første varianten av angloamerikansk feministisk litteraturkritikk. Den forutsetter en implisitt mannlig leser. Det litterære verket har fokus på et mannlig perspektiv med mannlige verdier og holdninger. Kvinnen blir sett på som den andre, et begrep brukt av Beauvoir for å vise et skille mellom kjønnene, til fordel for mannen. Kate Millet har funnet en tendens til maskulin ideologi gjennomgående i litteraturen. «(...) kvinnene fremstilles som passive, viljeløse og nærmest identitetsløse skikkelser som hovedsakelig fungerer som objekter for mannens seksuelle begjær» (Claudi. 2017. s. 166). Med denne redegjørelsen vil jeg nå stille to relevante spørsmål som kan avdekke en mulig fallosentrisk tendens i *Pan*.

Hvordan avdekker teksten forventningene om kjønn?

For å besvare dette spørsmålet må jeg se på hvilken kontekst teksten ble utgitt i, og hvilke kjønnsforventninger som følger perioden. Pan ble utgitt i 1894, en tid der forventningene til kvinnene ble styrt av en undertrykking, med radikale kjønnsforskjeller. Mens mannen var i arbeid, var kvinnen hjemme. Hennes jobb var å opptre dannede og tiltrekke seg en mann, slik at hun kunne gifte seg og gi mannen et hjem og en familie. Kunnskap utenom dette var irrelevant. Den utdannede, mannssøkende kvinnen blir skildret i Hamsuns roman. Edvarda uttrykker ikke et behov for å utdanne seg og finne en karriere, i stedet er hennes fokus på å tiltrekke seg en mann. Romanen forteller oss hvordan hun forsøker å oppnå den dannelsen en ideal kvinne skulle ha på denne tiden. Doktoren forteller hvordan han forsøker å lære henne dannelsen, og hvordan Edvarda ikke tar seg korrekt. Hennes måte å snakke på blir latterliggjort. Hun bryter slik med idealet, noe hun blir straffet for gjennom denne latterlighetsgjøringa av samfunnet. Her ser man hvordan miljøet i den fiksjonelle bygda er preget av reelle samfunnsnormer. Romanen avdekker slik en forventning til kjønn som samsvarer med dens kontekst. På en annen side gir Edvarda et noe radikalt bilde av kvinnen. Hun viser en form for initiativtaking som bryter med datidens ideal. Det var først og fremst mannen som skulle vise interesse for det motsatte kjønn, men Edvarda fremstår som forførende. Dette har en effekt på Thomas Glahn og doktoren, men det blir fremvist som en

negativ og upassende egenskap. Igjen blir Edvarda straffet for hennes brudd på den normative korrekte kvinnen. Eva kan også bli sett på som en idealkvinne frem til hennes utroskap. Dette normbruddet blir hun straffet for gjennom sin død, mens Hr. Mack og Thomas Glahn (mannen) slipper ustraffet unna. Den er en tydelig forskjellsbehandling av romanens menn og kvinnen, som samsvarer med kontekstens forventninger.

Hvordan kategoriseres kvinner og menn, og forholdet mellom dem?

Den ledende karakteren i *Pan* er en mann. Han er fortelleren, fokaliseringen og protagonisten. Romanen er skrevet av en mann, om en mann og for en mann. Fokuset er på mannens syn på kvinnen og forhold. Den gir ingen skildring fra kvinnens synspunkt. Kvinnen kan slik kategoriseres som en passiv instans, mens mannen er den handlende. Ved forrige spørsmål tok jeg for meg fremstillingen av Edvarda. På den ene siden er hennes rolle i romanen preget av handlinger og hun blir til en viss grad gitt en identitet (selv om hennes handlinger og identiteten er preget av hennes ønske om å finne en mann). Hun kategoriseres som en idealkvinne på 1890-tallet, enn noe mislykket, men hun har fått plass i romanen som handlende og med en identitet. På den andre siden får man disse inntrykkene gjennom en manns synsvinkel, noe som preger fremstillingen av Edvarda.

Egenskapen til å handle, faller bort i *Pans* skildring av de andre kvinnelige karakterene. Thomas Glahn tar initiativ til samkvem med Henriette og Eva, mens deres motivasjon til handlingen og erfaring i ettertid utelates. Glahn fantaserer også om kvinnen Iselin, en ren erotisk fantasi. Disse kvinnene blir et bilde på mannens seksualitet. Det forteller oss ikke noe om deres erfaringer. De opptre kun som objekter for mannens seksuelle begjær. Forholdet mellom mannen og kvinnen er i disse tilfellene styrt av mannen, der mannen handler og kvinnen er passiv, som viser en fallosentrisk tendens i *Pan*.

Tema

Som nevnt i innledningen kommer temaene i *Pan* tydelig frem i den tekstorienterte- og kontekstorienterte analysen. Der jeg nevnte Glahn som fokaliserings instansen, finner man et fokus på menneskesinnet som også kommer frem i psykoanalysen. Ved å la fortellingen styres av pauser med naturskildringer, finner man naturen som tematikk gjennom narrative grep. Naturens fokus bekreftes gjennom økokritiske analytiske spørsmål. Kjærlighetens problematikk blir styrket gjennom Glahns refleksjon ved å la fortellerhandlingen bli en del av fortellingen og av det narratologiske grepet fri indirekte stil, indre monolog. Dette viser også mannens syn på kvinnen, et tema som kom frem i den feministiske analysen.

Menneskesinnet

Glahn er som sagt en outsider. Han fremstår som en mystisk karakter, der selv om han er fortelleren, gir lite informasjon om seg selv. Det er vanskelig å komme inn på karakteren. Allikevel får man et godt bilde på hans forvirrede, kaotiske indre og hans drifter og begjær. Sosialt er han klossete, og naturens isolerte tilstand blir hindret av et behov for kjærlighet. Dragningen mellom natur og kultur, Edvarda og ensomhet, preger han, og fører han inn i en dødelig kamp. På den måten kan menneskesinnet bli et tema i *Pan*. Den forteller oss om ubevisste konflikter og underbevisste begjær. Dette finner man tydelig i hendelsene der han kaster Edvardas sko på grunn av håpløs kjærlighet, der han skyter seg selv i foten på grunn av sjalusi og tar del i Evas mord. Denne destruktive oppførselen er gjennomgående. Hans egne impulser tar overhånd som leder han til å skade seg selv og andre. Han lar det dyriske, naturlige i seg selv styre hans handlinger. Noe som til slutt vil lede han i sin egen død. Romanen som skildrer en kjærlighetshistorie og en vakker natur, tar en tragisk vending og gir oss et intellekt studie av menneskesinnet og dens tragedier. Den forteller oss om universelle problemer i menneskets psyke.

Kjærlighet og kvinnen

Hamsun omtaler sin roman som «en stille og rød kjærlighetshistorie» (Hamsun. *Pan*. 2017). Forventingene om en stille kjærlighetshistorie legger slik et grunnlag for første gjennomlesning. Denne beskrivelser ser ut til å komme til kort. Det er ingen stillhet i romansen mellom romanens hovedkarakterer, Thomas Glahn og Edvarda Mack. I stedet er boken preget av en dramatisk, kaotisk og tragisk romanse, som til slutt vil lede Glahn inn i hans egen død. Som nevnt i den psykologiske analysen, tar Hamsun i bruk det asymmetriske begjæret struktur. Kjærligheten mellom karakterene blir reel og modernistisk preget. Temaet kjærlighet er derfor å finne i romanen, men ikke som en idealistisk stille kjærlighetshistorie. Den tar for seg den problematiske vinklingen ved en uoppnåelig romanse.

Edvarda fremstår som en godt skildret, kompleks karakter i Hamsuns roman. På tross av dette, har man grunn til å se Edvarda som et objekt for den mannlige karakterens seksualitet. Hennes stadige ønske om å forføre og manipulere menn (observert av doktoren), setter henne også frem som en kvinne avhengig av en manns affeksjon. Enda tydeligere er denne objektivering av karakteren Eva. Hun blir kun fremstilt som Hr. Makcs elskerinne, Glahns elskerinne, og senere blir hun giftet bort uten protest. På den måten har kvinnene lite å si om sin egen utvikling, de innehar en passiv rolle der mannen er en handlende innsats. Det er fortellingens menn som tar styring og tar i bruk kvinnene slik det passer dem. Henriette er også et eksempel på dette. Hun lar seg forføre av Thomas Glahn noe som forteller oss om

mannens seksualitet. Igjen blir kvinnen satt som redskap til en manns seksuelle drifter. En feministisk lesning av *Pan* viser oss da kvinnen som mulig tematikk.

Naturen og storbylivet

Forholdet mellom natur og byliv er gjennomgående i *Pan*. Allerede i tittelen finner man en allusjon som peker på denne tematikken. Pan er et mytologisk vesen, halvt menneske, halvt dyr. Jeg har tidligere nevnt Thomas Glahns dyriske takter og hans forsøk på å omgås med mennesker. På lik linje med mytologiens Pan, beskriver Hamsun i *Pan* Glahns konflikt mellom natur og menneske.

Problematikken blir slik et tema i romanen. Romantiseringen av det selvforsynte liv i fri natur sammenfaller med Glahns ønske om å trekke seg tilbake til det autentiske liv. Hans utfordringer i boken finner sted der han omgås menneskene og blir dratt inn i byens kultur. Mot bokens slutt finner man et brudd av den idealiserte tankegangen. Thomas Glahn mister kontakt med byen og er fri til å trekke seg tilbake til skogen og ensomheten. Han er fri til å leve uten tilknytning til mennesker, men denne friheten har han allerede mistet. Hans tilknytning til Edvarda slipper ikke taket, og friheten blir isteden en form for isolasjon og ensomhet. Utfallet her er som nevnt hans egen tragiske død.

Konklusjon

Forskjellige aspekter ved Knut Hamsuns *Pan* kan avdekkes gjennom samtlige analyser. Gjennom den narratologiske analysen så jeg hvordan flere narratologiske grep bidrar til å prege og fremme underliggende tematikker. Teksten i seg selv, gjennom en autonom lesning, forteller oss mye om strukturer, karakterer og hendelser gjennom fortellingens narratologi. Her avdekkes Glahn som fokaliseringsinstans, (den upålitelige) fortelleren og den styrende instansen som velger hvordan hendelser og karakterer skal bli fremvist for leseren. Fortellingens rekkefølge, hurtighet og valg av hvilke hendelser i historien som skal formidles i fortellingen, gir leseren et spesifikt inntrykk som preger en konklusjon om fortellingshandling og tema. Avstanden gitt ved en tilbakeskuende forteller er også sentral i leseropplevelsen.

En tekstorientert analyse er i utgangspunktet en metode som skiller seg fra de teori orienterte, men ved å sette teksten inn i kontekst for å foreta en teoretisk analyse bekreftes og styrkes de funnene som fremkom i den tekstorienterte analysen. I tillegg gir den utbredt informasjon om spesifikke retninger i litterær teori. Ved å fokusere på en psykoanalytisk fremgangsmåte får man en dypere innsikt i temaet menneskets sinn. Temaet kommer også

frem i den tekstorienterte delen, men er tydeligere når man setter det litterære verket opp mot Freuds teorier. Man kan da finne underliggende vurderinger av menneskesinnet som forteller oss noe om ubevisste begjær og konflikter, og partikulære aspekter ved en persons psyke som kan underbygge en universell teori om det kollektive ubeviste. En utbredt forståelse av kvinnesyn på 1890-tallet blir også fremstilt tydeligere med fokus på en kvinneorientert litterær analyse. Selv om dette fikk en liten plass i min tekst, gir det grunn til å bemerke seg at denne orienteringen vil gi interessante funn egnet for feministiske teorier. Romanen gjør seg også aktuell for den økokritiske retningen. Å stille spørsmål om begrepet natur og naturens rolle, gir svar med utbytte i henhold til økokritikken. Også dette har fått liten plass i min tekst, men viser hvordan den analytiske orienteringen kan egne seg til *Pan*.

Den siste delen av min oppgave drøfter mulige temaer. Disse temaene har jeg kommet fram til da de fremstår i tråd med analysene. Menneskesinnet, romansen, kvinnen og naturen fremstår om hverandre, påvirker hverandre, og gjør boken til et interessant emne å ta for seg med ulike referanserammer. Jeg kan konkludere med å si at *Pan* er en mangesidig og kompleks sammensatt liten bok, som på få sider omfatter en rekke temaer.

Litteraturliste

Aaslestad, Petter. (2017). *Narratologi – En innføring i anvendt fortelle teori*. Oslo: Landslaget for norskundervisning og Cappelen Akademiske Forlag as.

Claudi, Mads . B. (2017). *Litteraturteori*. Bergen: Fagbokforlaget.

Hamsun, Knut. (2017). Pan. Oslo: Gyldendal Nors Forlag AS.

Kittang, Atle. (1995). Hamsun, Pan og Paris. *Hamsun i Paris – 8 foredrag fra Hamsun-dagene i Paris*. 21-25